

Haljalas klaariti viimaks ära **SAJANDIPIKKUNE AUVÕLG**

Vabadussõjas langenuid hakati mälestama kohe pärast sõja lõppu. Tollal olid uurimisvõimalused kesised ja seetõttu jäid esialgsetest hukkunute nimekirjadest kümnete võitlejate nimed välja. Eile sai auvõlg viimaks tasutud, kui Haljala vabadussõja mälestussambale lisati kahekümne ühe sõjas hukkunud mehe nimed.

VEIKI OJAPERV

veiki.ojaperv@virumaateataja.ee

Eile pühitseti Haljalas sisse hilisema uurimise käigus välja tulnud 21 vabadussõjas hukkunud mehe nimed, mida esialgu mälestussambal ei olnud. Peale nimede lisamise on korrastatud mälestussammast ümbritsev park ja kõnniteed.

Vabadussõda jõudis Haljallasse 1918. aasta 16. detsembril, mil Nõukogude Venemaa väed vallutasid sealse kandi. Järgnes ligi kuu aja pikkune repressioon, tapeti kümneid inimesi. Punase terrori Haljalas lõpetasid 11. jaanuaril 1919. aastal saabunud Soome vabatahtlikud, kes tungisid Põdruse kaudu Rakvere suunas.

Rohkem sõjasündmused Haljala territooriumile ei jõudnud, kuid Eesti rahvaväkke mobiliseeriti ja astus vabatahtlikult sadu Haljala kihelkonna mehi. Rindemehi aitasid ka naised, kudes neile sokke, salle ja muud varustust.

Praeguseks teadaolevalt hukkus vabadussõja lahingutes või suri haigustesse 49 Haljala kihelkonna meest.

Langenuid hakati sammaste ja monumentidega mälestama peale vabadussõja lõppu, nõnda oli ka Haljalas. 1921. aastal alustas kohalik pastor Martin Nurme korjandustega samba ehitamiseks ning 1930. aastal see valmis. Samba ehitus mak-

Nimed lisati ausambale muinsuskaitseameti soovitusel tuhmis kirjas, et need ei muudaks samba esialgset ilmet. Kõneleb Egon Mets (keskel).

sis toona 2340 krooni, mis oli õpetaja kahe aasta palk.

Samba lammutasid teise maailmasõja lõpupäevil 1945. aastal Nõukogude sõdurid. “Kuidas täpselt monumendi purustamine käis, see ei ole teada,” ütles Haljala kooli ajalooõpetaja Egon Mets. Kohalikud peitsid mälestussamba tükid samba esialgsest asukohast mõne meetri kaugusele umbes meetri sügavusele maasse. Asukoht püsis saladuses 43 aastat.

Küll aga on hästi teada, kuidas obelisk taas ilmavalgust nägi. Laulva revolutsiooni algusaastatel, kui patriotism pead tõstis, kaevati graniitmälestise osad maa seest välja. “Mälestussammas oli kolme suure jupina

hästi maa sees säilinud,” rääkis samuti 1988. aasta augustis kaevetöödel osalenud Mets.

Metsa sõnul tuli kogukond kiirelt ausamba taastamise ideega kaasa. “Viru kolhoos pani tollal tugevasti õla alla ning nemad rekonstrueerisid mälestussamba ja tegid ka ümbruse korda,” meenutas ajalooõpetaja. Ausammas taasavati 24. veebruaril 1989. aastal.

Nimekirja täiendus sündis Egon Metsa sõnul hea juhu teel. “Eesti saja aasta juubelil olime koos paljuski sama seltskonnaga, kellega me 1988. aastal kaevetöödel osalesime, ning jutuks tuli ka Haljala sammas. Tulime ideele selle ilmet ja olemist veidi värskendada,” kõne-

les ta ning lisan, et sattus pooljuhuslikult peale Vabadussõja Ajaloo Seltsi koostatud nimekirjale, kus olid kõikide teadaolevate hukkunute nimed üle kogu Eesti. “Vabadussõja Ajaloo Selts tahab mingil hetkel avaldada teose, kus kõikide hukkunute nimed sees on, sattusin sellele failile internetis peale ning hakkasin nimesid Haljala kirikuraamatu nimekirjadega võrdlema,” jutustas Mets.

Egon Metsa sõnul võib Haljala kihelkonnast pärit vabadussõjas hukkunuid olla veelgi, kuid ta on rõõmus, et nimekirja olulise täienduse sai. “Nüüd on sajandipikkune auvõlg vähemalt nende meest ees tasutud,” lisan ajalooõpetaja.

Mälestussammas oli kolme suure jupina hästi maa sees säilinud.

EGON METS
ajalooõpetaja